

*Кліш П. А.,
доцент кафедри педагогіки і психології
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти*

МОВЛЕННЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ШКОЛИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Аспекти мовленнєвої діяльності розглянуто в працях А.О. Вербицького, В.М. Дружиніна, А.М. Ксенофонтової, В.М. Куніциної, С.О. Нікітчиної, А.П. Хом'як, Г.І. Щукіної та ін. Аналізу спільності рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності присвячено праці В.І. Ільїна, З.І. Кличнікової, С.Д. Толкачевої та ін.

Мовленнева діяльність включає в свою структурну будову мотиваційно-спонукальний, орієнтовно-дослідницький і виконавчий рівні [4].

Мотиваційно-спонукальний рівень поданий складною взаємодією потреб, мотивів і цілей мовленнєвої дії як майбутнього її результату. Як відомо, діяльність спонукається сукупністю внутрішніх і зовнішніх мотивів. Для нашого аналізу важливо зазначити її внутрішній мотив. Таким у мовленнєвій діяльності виступає пізнавально-комунікативна потреба дошкільника чи молодшого школяра.

Орієнтовно-дослідницький рівень мовленнєвої діяльності включає відбір засобів і способів формування і формулювання думки. У залежності від форми спілкування може бути визначено три таких способи: 1) внутрішній (у спілкуванні з самим собою) – «включається» в рецепцію і думання; 2) зовнішній усний (у спілкуванні з безпосередньо присутнім партнером) – «включається» в мовлення; 3) зовнішній письмовий (у спілкуванні з відсутнім партнером) – «включається» в письмо як вид мовленнєвої діяльності. Кожен із зазначених способів характеризується різним ступенем розгорнутості, предикативності, експлікованості, оформлення.

Виконавчий рівень мовленнєвої діяльності може бути зовні вираженим і невираженим. Наприклад, виконавчий рівень слухання зовні невиражений, втім виконавча частина діяльності мовлення зовні яскраво виражена в артикуляційних рухах мовця [3,4, 5].

Значущим елементом предметного змісту діяльності є її продукт. У мовленнєвій діяльності продуктом читання є умовивід, до якого приходять дошкільник чи школяр у процесі рецепції; мовлення і письма – висловлювання, текст; слухання – розуміння змісту тексту і наступне мовлення [3].

Мовленнєва діяльність в усіх її видах реалізується через такі загальнофункціональні механізми, як осмислення, випереджувальне відображення, оперативна і довготривала пам'ять [1].

Осмислення – це процес встановлення або відтворення змістових зв'язків у висловлюванні. Ю.Ф. Малініна і С.Д. Толкачева [2] виявили фактори процесу осмислення: співвідношення мови тексту, що сприймається, і мови, якою здійснюється його відтворення; змістоорганізованість сприйнятого вербального матеріалу тощо.

Механізм випереджувального відображення – це «двоплановий» механізм, що по-різному виявляється у рецепції та продукції. У рецепції випереджувальне відображення проявляється в процесі вірогідного прогнозування, в продукції – випереджувального синтезу, у термінах М.І. Жинкіна [1]. Вірогідне прогнозування має велике значення для процесів слухання і читання. Воно визначає швидкість цих процесів, глибину проникнення у зміст сприймаючих текстів. Характер вірогідного прогнозування обумовлюється лінгвістичним і комунікативним досвідом індивіда. Прогнозуватися можуть не тільки окремі слова, а й словосполучення. Це дозволяє передбачати з певним ступенем вірогідності завершення фрази. Результати проведених І.О. Зимньою досліджень показали, що прогнозування людини істотно залежить від її віку, статі. Дівчатка по-іншому прогнозують завершення фрази, ніж хлопчики. При цьому змістові гіпотези в індивідуальному досвіді утворюють структуру, в якій кожна з таких гіпотез також вірогідна. Із 10 найбільш частотних змістових гіпотез, об'єднаних в

три класи: адвербіальні, атрибутивні та предикативні, найбільш вірогідна – адвербіальна, тобто способу дії. Виявлена закономірність дозволяє оцінювати оптимальний порядок проходження другорядних членів речення і користуватися цими даними при складанні навчальних текстів [2].

Пам'ять – це складний психічний процес, що включає запам'ятовування, збереження і наступне відтворення того, що було в минулому досвіді людини, із метою використання цього досвіду в теперішньому. Для аналізу мовленнєвої діяльності істотні два її види: довготривала і оперативна пам'ять. Так, у процесі слухання і читання слів, граматичних структур інтерпретація комунікативного типу і смислового змісту речення відбувається на основі актуалізації цього мовного матеріалу із довготривалої пам'яті людини. Оперативна пам'ять являє собою органічний компонент будь-якої діяльності, таке поточне запам'ятовування, коли завдання запам'ятовування ставиться не зовні, а викликається звичайною необхідністю виконання дії [1,2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации / Н.И. Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 150 с.
2. Зимняя И.А. К вопросу о психологических механизмах рецептивных видов речевой деятельности / И.А. Зимняя, Ю.Ф. Малинина, С.Д. Толкачева // Иностранные языки в высшей школе: сб. – М.: Высшая школа, 1977. – Вып. 12. – С. 106–116.
3. Хом'як А. П., Кліш П. А. Мовленнєва діяльність як засіб вербального спілкування / А. П. Хом'як, П. А. Кліш // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки «Педагогічні науки». – 2010. – № 23. – С. 34–40.
4. Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность / А.А. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.

5. Нікітчина С.О. Психолого-педагогічні аспекти мовленнєвої діяльності викладача / С.О. Нікітчина // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2008. – Вип. 12. – С. 59–63.